

Pregledni rad

UDK 81'16

Sanja ORLANDIĆ (Nikšić)

Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje

sanja.orlandic@fcjk.me

HALIDEJEV KONCEPT FUNKCIJA JEZIKA I PRIMJENA TOGA KONCEPTA U KRITIČKOJ ANALIZI DISKURSA

U radu smo pokušali dati pregled osnovnih karakteristika sistemsko-funkcionalne lingvistike koje se primjenjuju u kritičkoj analizi diskursa. Pored konteksta, bez kojeg ne može biti valjane analize ni u jednoj ni u drugoj oblasti, posebno smo se osvrnuli na sistem metafunkcija koje su sadržane u jeziku i načine na koje se one realizuju u jezičkoj strukturi. Veza između sistemsko-funkcionalne lingvistike i kritičke analize diskursa prirodna je jer obje discipline počivaju na istim osnovama – ispituju jezik u vezi s njegovom performativnom svrhom.

Ključne riječi: *sistemsko-funkcionalna lingvistika, kritička analiza diskursa, metafunkcije, kontekst, značenje*

Uvod

U drugoj polovini XX vijeka u lingvističkim istraživanjima pažnja se sve više počinje usmjeravati na proučavanje jezika u kontekstu. Nakon strukturalističkih i transformaciono-generativnih teorija, koje jezik proučavaju nezavisno od društvenog konteksta, promatrajući ga kao apstraktni sistem, pojavljuje se funkcionalni pristup proučavanju jezika u čijem je središtu jezik kao društvena interakcija. „U ovome pristupu pažnja se usredsređuje na pravila koja rukovode verbalnom interakcijom, u kojoj se vidi oblik saradničke delatnosti, i na pravila (sintakse, semantike i fonologije) koja upravljaju jezičkim izrazima korišćenim kao oruđa u toj delatnosti“ (Kristal 1998: 108). Iako se funkcionalni pristup razvija nakon strukturalističkog, ne bi bilo precizno reći da predstavlja njegovu negaciju, već je riječ o pristupu koji je okrenut ka svrsi jezičke upotrebe i u tome smislu nastoji spojiti analizu jezičkih struktura s istraživanjem jezičkih funkcija. S druge strane, može se reći da je funkcionalni pristup suprotstavljen generativnom jer su im polazišne osnove u potpunosti različite – npr. jedan od osnovnih koncepata u funkcionalizmu je značenje, dok je u formalizmu ono u potpunosti zanemareno.

Najvažniji i najrazvijeniji funkcionalni pristup svakako je sistemsko-funkcionalna lingvistika (SFL) koju je razvio Majkl Halidej. Na razvoj Halidejeva funkcionalnog pristupa znatan uticaj imala je Praška lingvistička škola. Strukturalni koncepti te škole počivali su na ideji da ne postoji element u jeziku koji može biti izučavan u izolaciji, već svaki element treba biti ispitivan u odnosu prema svim drugim elementima s kojima koegzistira. Praška škola fokusirala se na funkcionalnu prirodu jezika, pokazujući kako jezik vrši određene funkcije služeći potrebama i željama za razumijevanjem pripadnika određene jezičke zajednice (Valchek 1964, 1972, prema: Young 2011: 626). Iz Praške lingv. škole potekao je i koncept o temi i remi, koji je prerađen u SFL. Na Pražane je, s druge strane, veoma uticao njemački psiholog Biler i njegov se model o trima jezičkim funkcijama (ekspresivnoj, konativnoj i reprezentativnoj) može smatrati pretečom Halidejevih metafunkcija (idejna, interpersonalna i tekstualna) koje se znatno razlikuju od Bilerovih, ali su vjerovatno njima inspirisane (Bloor & Bloor 2004: 244).

Kad se govori o razvoju sistemsko-funkcionalne lingvistike, moraju se svakako pomenuti antropolog Malinovski i profesor opšte lingvistike i osnivač Londonske škole Fert. Malinovski je zaslužan za termin „situacijski kontekst“ pod kojim se podrazumijeva da prilikom razumijevanja određenog iskaza nije dovoljno da znamo samo bukvalno značenje riječi već cijeli kompleks društvenih detalja u kojima se iskaz pojavljuje (Bloor & Bloor 2004: 244–245). Pojam situacijskog konteksta razvio je Fert, a potom i njegov učenik Halidej. Fertov uticaj na Halideja ogleda se i u definisanju sistema kao paradigmatškog seta izbora. Prema Fertu, jezik je mreža sistema koja ponovo otkriva relacijsku prirodu jezika, a značenju pripada centralno mjesto u lingvističkim objašnjenjima (Young 2011: 626).

U nastavku teksta biće riječi o osnovnim postavkama sistemsko-funkcionalne lingvistike. Posebnu pažnju usmjerićemo na koncept jezičkih funkcija, a zatim na metodološki aparat kritičke analize diskursa i primjenu pomenutoga koncepta funkcija u okviru njega.

Osnovne teorijske postavke sistemsko-funkcionalne lingvistike

Sistemsko-funkcionalna lingvistika podrazumijeva pristup jeziku koji otkriva način na koji govornici koriste jezik u različitim kontekstima i kako je jezik strukturiran za upotrebu kao semiotički sistem. Kod većine autora koji su se bavili teorijskim postavkama sistemsko-funkcionalne lingvistike, polazi se od premise da govornici ne govore da bi vježbali glasne žice ili da bi razmjenjivali zvuke, riječi i rečenice, već govorenjem konstruišu značenja koja imaju svrhu u obavljanju različitih zadataka u svakodnevnom životu. Jeziku

se, prema tome, prilazi kao društvenoj semiotici. Semiotički sistemi predstavljaju arbitrarne društvene konvencije u kojima se određeno značenje realizuje određenom reprezentacijom (npr. ne postoji prirodna veza između crvenog svijetla na semaforu i značenja da se treba zaustaviti, već je riječ o konvenciji). Ono što jeziku daje povlašćeni status u odnosu na sve ostale semiotičke sisteme jeste upravo to što se svi ostali semiotički sistemi mogu prevesti u jezik. Jezik je, dakle, najkompleksniji i najsofisticiraniji semiotički sistem (Eggins 2004: 14–15).

Četiri su osnovne teorijske postavke na kojima počiva sistemsko-funkcionalni pristup proučavanju jezika:

1. jezička upotreba je funkcionalna;
2. funkcija jezika je stvaranje značenja;
3. ta su značenja pod uticajem društvenog i kulturnog konteksta u kojem se razmjenjuju;
4. proces upotrebe jezika je semiotički proces, proces stvaranja značaja putem izbora. (Eggins 2004: 3)

Iz navedenih postavki vidimo da značenje zauzima centralno mjesto te se može reći da za SFL jezik predstavlja sistem značenjā. I upravo zbog toga SFL interpretira jezički sistem iz funkcionalno-semantičke perspektive. „Sveukupna svrha jezika može biti opisana kao značenje i svaki tekst u kojem učestvujemo predstavlja zapis o značenju koje je konstruisano u određenom kontekstu“ (Eggins 2004: 11). Dakle, funkcija, značenje, kontekst i semiotika predstavljaju osnovne koncepte vezane za jezik u okviru teorije SFL.

Da bismo objasnili pojam konteksta u SFL, moramo se osvrnuti prvo na pojam teksta. Prema Halideju (1989: 3–12), tekstom nazivamo bilo koju instancu živog jezika koja igra neku ulogu u situacijskom kontekstu. On može biti govoren ili napisan i bez obzira na to što kad je napisan izgleda kao da se sastoji od riječi i rečenica, zapravo se sastoji od značenja. Naravno da značenje proizilazi iz riječi i strukture, ali Halidej nastoji predočiti da je tekst u suštini semantička jedinica, a ne nešto što se definiše kao veća rečenica. Ono što je važno za tekst jeste da je on istovremeno i produkt i proces i da ta dva aspekta ne treba gubiti iz vida. Tekst takođe razumijemo kao društvenu razmjenu značenja. Uz tekst stoji pojam konteksta (con-text) koji se odnosi na ono što ide uz tekst, odnosno pod njim se podrazumijeva potpuno okruženje u kojem se tekst pojavljuje. Tekst je, dakle, proces i produkt društvenog značenja u određenom situacijskom kontekstu. Kontekst u kojem se tekst pojavljuje i odvija ne stoji izvan njega već je sadržan u njemu kroz sistemsku vezu između društvenog okruženja, s jedne strane, i funkcionalne organizacije jezika, s druge strane.

Halidej (1989: 1214) identifikuje tri karakteristike situacijskog konteksta koje imaju značajan i predvidljiv uticaj na jezičku upotrebu:

1. područje (field) – odgovara onome što se događa/o čemu se govori;
2. sadržaj (tenor) – odnosi se na učesnike u diskursu, njihov status i uloge, odnos moći i solidarnosti među učesnicima;
3. način (mode) – odnosi se na jezik, pisani ili govoreni; što je ono što učesnici očekuju da jezik uradi za njih u određenoj situaciji; kakav status ima i funkciju u kontekstu; koja je količina povratnih informacija i sl.

Ta je podjela vezana za semantički koncept registra koji se može definisati kao stvaranje značenjā koja su tijesno vezana za određenu situacijsku konfiguraciju područja, sadržaja i načina (Halliday 1989: 38).

Halidejev koncept funkcija jezika

Kad se govori o funkcijama jezika, obično se misli na upotrebu jezika, odn. na način na koji ljudi koriste jezik. Tragajući za funkcijama jezika, Halidej je obradio i klasifikovao sve dotadašnje pokušaje da se pronađe opšti okvir kako bi se klasifikovala svrha za koju ljudi upotrebljavaju jezik. Nakon što je klasifikovao funkcije koje su izdvojili Malinovski, Biler, Briton i Moris, Halidej je zaključio da sve one odgovaraju upravo varijacama u upotrebi jezika, a njegov cilj bio je da pronađe funkcije koje su ugrađene u jezik, u njegovu organizaciju, a naročito u organizaciju semantičkog sistema (Halliday & Hasan 1989: 15–17). Na početku svog rada Halidej ih naziva funkcijma, no kasnije ih imenuje kao metafunkcije jer su one sadržane u jeziku. Za razliku npr. od komunikacijske funkcije (teorije govornih činova) u kojoj različiti iskazi mogu imati istu komunikacijsku funkciju, sistemsko-funkcionalna lingvistika opisuje precizniji način u kojem su značenje i forma povezani. „(...) Veza između forme iskaza i tipa značenja koje može izraziti kompleksna je i bazirana na principu da je ono što govornik kaže usko povezano s kontekstom u kojem govori“ (Bloor & Bloor 2004: 10).

Upravo te funkcije koje su sadržane u jeziku, na kojima se temelji ili oko kojih je organizovana svaka jezička upotreba, do kojih je Halidej došao, nazivaju se metafunkcije i one su u sistemskoj vezi s leksiko-gramatikom jezika¹. To su: idejna, interpersonalna i tekstualna metafunkcija. Da bi se metafunkcije pravilno razumjele, mora se znati da one ne djeluju nezavisno jedna od druge, već djeluju istovremeno u stvaranju značenja koje je povezano s kontekstom.

¹ Pod terminom leksiko-gramatike u sistemsko-funkcionalnoj lingvistici podrazumijeva se da je leksički izbor neodvojivo povezan s gramatičkim izborom u jeziku.

Pod idejnom funkcijom podrazumijeva se upotreba jezika u konstruisanju ljudskog iskustva (Halliday 2014: 30). Jezik se koristi kako bismo organizovali, razumjeli i izrazili našu percepciju svijeta i naše svijesti. Ona se dijeli na dvije potfunkcije: iskustvenu i logičku. Iskustvena funkcija obuhvata sadržaj ili ideje. Može se razumjeti preko pitanja: ko čini što kome, đe i kad? Na detaljnijem nivou analize pokazuje različite tipove značenja koja se ostvaruju kroz sistem tranzitivnosti – kako su procesi, sudionici i okolnosti (koji čine iskustvenu potfunkciju) realizovani. Logička potfunkcija predstavlja vezu između ideja; „način na koji su klauze povezane jedna s drugom“ (Young 2011: 628).

Pod interpersonalnom funkcijom podrazumijeva se da se jezik koristi kako bi nam omogućio da komuniciramo s drugim ljudima, da uzimamo uloge i izražavamo i razumijemo osećanja, stavove i sudove. Realizuje se upotrebom modalnih riječi: htjeti, morati, trebati, valjati, smjeti i sl.

Tekstualna jezička funkcija nam omogućava da povezujemo ono što je rečeno ili napisano s ostatkom teksta ili drugim jezičkim realizacijama. Ostvaruje se kohezivnim elementima poput elipse, reference, ponavljanja, veznih komponenti, kolokacija i tematskim razvojem koji povezuje različite djelove teksta strukturalno ili leksički. Koherentnost je takođe dio tekstualne metafunkcije i ona se odnosi na to kako govornik ili pisac stvara koherentan tekst, tekst koji se odnosi na kontekst izvan samog teksta (egzofora) (Young 2011: 629).

Sve tri funkcije, kako smo neveli, ugrađene su u jezičku strukturu i ostvaruju se simultano u jezičkim iskazima. One se posmatraju kao dio kompetencije i kao dio jezičke prakse u društvenom i kulturnom kontekstu. Na taj način one su povezane s kritičkom analizom diskursa te ćemo u nastavku rada pokušati da pokažemo kako se primjenjuju u njenoj metodologiji.

Primjena Halidejeva koncepta funkcija u kritičkoj analizi diskursa

Kritička analiza diskursa (CDA), za razliku od analize diskursa koja proučava načine na koje se ostvaruje jedinstvo i značenje jezičkih cjelina većih od rečenice, proučava kako tekstovi funkcionišu u određenim društvenim i kulturnim kontekstima. Kritička analiza diskursa analitičko je istraživanje diskursa koje prvenstveno proučava način na koji se zloupotreba društvene nadmoći i nejednakosti sprovodi, predstavlja, opravdava i održava kroz tekst i govor u društvenome i političkome kontekstu (Van Dijk 2015: 467). U kritičkoj analizi diskursa ne postoji poseban metod za analizu, već se mogu primijeniti svi metodi koji su relevantni u humanističkim i društvenim naukama. Ona, dakle, ne predstavlja poseban pravac u istraživanju pored mnogih drugih u diskursnim studijama, već je riječ o kritičkoj perspektivi koja se može pronaći

u svim oblastima diskursnih studija, kao što je: gramatička analiza diskursa, konverzacijska analiza, pragmatička analiza diskursa, retorička, stilistička, narativna analiza, argumentovana analiza, žanrovska diskursna analiza i semiotička, sociolingvistička itd. Drugim riječima, kako navodi Van Dijk, kritička analiza diskursa je proučavanje diskursa sa stavom. Govoreći o makro- i mikronivou, Van Dijk ističe da mikronivou pripada upotreba jezika, diskurs, verbalna interakcija i komunikacija, dok makronivou pripada moć, dominacija i nejednakost između društvenih grupa te da kritička analiza diskursa mora premostiti jaz između mikro- i makropristupa.

Nepostojanje čvrstog metodološkog okvira najčešće je ono što se zamjera ovoj disciplini. Premda njezini utemeljivači, poput Ferklafe, ne skrivaju angažovanost u namjeri da razotkriju ideološku pozadinu tekstova i njihov uticaj na društvo, ipak se teži pronalaženju pravih gramatičkih alata kako bi ova disciplina ostala stabilna u lingvističkom okviru, iako je ona nužno interdisciplinarna.

Veza između sistemsko-funkcionalne lingvistike i kritičke analize diskursa prirodna je jer počivaju na istim osnovama – ispituju jezik u vezi s njegovom performativnom svrhom. I jedna i druga vide jezik kao društveni resurs, jezičke forme na svim nivoima i sadržaj predstavljaju nosioce značenja. I za jednu i za drugu, veza između jezika i društvenog konteksta je dijalektična u kojoj su lingvistički izbori forme (registar) regulisani/uslovljeni komunikativnom situacijom, a ti izbori istovremeno definišu prirodu komunikativnog događaja (žanr), uključujući međusobne odnose između učesnika u komunikaciji (Hart 2014: 6). Imajući u vidu da SFL prvenstveno zanima svrha jezičke upotrebe, zašto tekstovi znače to što znače i kojim leksičko-gramatičkim sredstvima se to postiže, onda je jasna veza između nje i kritičke analize diskursa jer dijele osnovna stajališta u pogledu na jezik.

Postavljajući osnove kritičkoj analizi diskursa, Ferklaf (1989: 26) izdvaja tri faze koje bi analiza trebalo da obuhvati:

1. deskripcija (opisivanje)
2. interpretacija (tumačenje)
3. eksplanacija (obrazloženje)

Deskripcija obuhvata formalna svojstva teksta i Ferklaf daje niz pitanja na koja bi trebalo odgovoriti pri analizi. Ovde ih prenosimo iz knjige Marine Katnić-Bakaršić (2012: 12):

1. RJEČNIK

- Kakve vrijednosti riječi imaju?
- Ima li eufemizama?
- Jesu li riječi iz formalnog ili neformalnog registra?

- Kakva im je ekspresivna vrijednost?
- Koje se ideološki markirane riječi nalaze u tekstu i s kakvom konotacijom, ima li međusobno suprotstavljenih?
- Koje se metafore koriste?

2. GRAMATIČKA RAZINA

- Ima li ekspresivne upotrebe gramatičkih kategorija?
- Kakva je upotreba zamjenica Mi – Vi – Oni?
- Dominira li aktiv ili pasiv?
- Kojim je socijalnim akterima gramatički dodijeljena uloga agensa, a kojim patiensu?
- Dominira li koordinacija ili subordinacija?

3. TEKSTUALNE STRUKTURE

- Koji su konektori upotrijebljeni?
- Kakvo je imenovanje u tekstu? Koji akteri su imenovani i kako?
- Kakav je sustav uzimanja riječi (turn-taking)?
- Tko kontrolira uzimanje riječi drugih?
- Tko se služi kakvim govornim činovima? Tko upotrebljava direktive?
- Kako su realizirane strategije uljudnosti u tekstu?

4. INTERTEKSTUALNE VEZE

- Kakav je odnos teksta prema drugim tekstovima (koji mu prethode, okružuju ga, s kojima polemizira...)?
- Jesu li zastupljeni citati? Koji tip citatnosti postoji?

U interpretaciji Ferklafla (1989: 142) izdvaja šest glavnih područja: situacioni i intertekstualni kontekst (za interpretaciju konteksta) i površinski iskaz, značenje iskaza, lokalna koherentnost te struktura teksta i njegov smisao (za interpretaciju teksta). „Tekst/diskurs situira se u izvjesne šeme i okvire, pod čim se podrazumijeva znanje participanta i očekivanja od teksta, tj. njegovo žanrovsko određenje i određenje karakterističnih elemenata tipa teksta“ (Katnić-Bakaršić 2012: 13). Faza ekspanacije/obrazloženja ima za cilj da diskurs prikaže kao dio društvenog procesa, društvene prakse, pokazujući kako je određen društvenim strukturama i koje reproduktivne efekte može imati u odnosu prema tim strukturama, podržavajući ih ili mijenjajući ih (Fairclough 1989: 163).

Iz navedenog vidimo da se u prvoj i najvažnijoj fazi, fazi deskripcije, koja se oslanja isključivo na karakteristike teksta, na osnovu kojih će se dalje sprovoditi interpretacija i ekspanacija, Ferklafla oslanja upravo na Halidejeve metafunkcije i ono što one podrazumijevaju.

U nastavku interpretiraćemo način na koji se koncept Halidejevih funkcija koristi u CDA, služeći se postavkom koju donosi Hart (2014).

Već smo pomenuli da idejna funkcija podrazumijeva izražavanje percepcije stvarnosti. Na taj način ona predstavlja gramatičku reprezentaciju. Reprezentacija se odnosi na prikaz društvenih učesnika, situacija i događaja. Gramatička reprezentacija, koja se nalazi u samoj idejnoj funkciji jezika, daje lingvistički proizvod koji reflektuje jedan određeni vid realnosti koji može biti infiltriran ideologijom (Hart 2014: 19).

Hart na primjeru analize tranzitivnosti pokazuje kako se preko identifikacije procesa, sudionika i okolnosti mogu otkriti ideološke pozicije teksta. Za otkrivanje ideološki obojenog diskursa mogu poslužiti i gramatičke kategorije pasiva i nominalizacije kojima se najčešće izbjegava odgovornost i zamagluje smisao izrečenog. Da bi se ponudili odgovori na većinu pitanja koja postavlja Ferklauf, tekst se mora analizirati kroz analizu tranzitivnosti, odn. uz pomoć leksiko-gramatičke aparature koju nudi SFL.

Dok se reprezentacija odnosi na percepciju stvarnosti, gramatička evaluacija predstavlja resurs za reagovanje na to i služi interpersonalnoj funkciji jezika. Osim modalnosti na koju su istraživači uglavnom bili usmjereni kad je riječ o evaluaciji, Hart navodi da postoje i drugi njezini aspekti značajni za CDA. Evaluacija se tiče načina na koji govornici implicitno prenose različita subjektivna mišljenja pokušavajući da postignu intersubjektivni koncenzus vrijednosti u odnosu na ovo što je predstavljeno. Stoga ona igra glavnu ulogu u procesu legitimacije.

Legitimacija je makrofunkcija pomoću koje govornici traže društvenu potvrdu *sebe*, pri čemu je to *ja* ili pojedinac ili institucija ili društvena grupa s kojom se pojedinac identifikuje. Van Dajk legitimizaciju veže s govornim činom branjenja ili pravdanja sebe, što podrazumijeva da će od govornika očekivati da odgovara na potencijalnu kritiku svojih postupaka ili da tu kritiku preduprijedi. Suprotan proces je delegitimizacija, ona je izazov za negativan obraz i uključuje govorne čino ve okrivljavanja, optuživanja, vrijeđanja i sl. Obje predstavljaju dio Van Dajkova *ideološkog kvadrata* prema kojem legitimizacija *sebe* često podrazumijeva delegitimizaciju *drugog* (Hart 2014: 8).

Pozivajući se na Martina i Vajta, Hart (2014: 44–69) govori i o novoj teoriji – teoriji procjene. Ta teorija opisuje sveobuhvatniji sistem za izražavanje subjektivnih mišljenja i realizaciju strategija intersubjektivnog pozicioniranja i takođe se odnosi na interpersonalnu funkciju jezika. Procjena postoji kao značenjski potencijal u semantičkom stratumu koji se realizuje u leksiko-gramatici preko tri podsistema: stav, angažman i stepenovanje. Stav je opšti sistem odgovoran za izražavanje procjene uključujući emotivne reakcije, društvene sudove i estetske procjene. U analizi angažmana istraživače zanima u kojoj mjeri

govornici priznaju druge glasove i, ukoliko to rade, na koji način stupaju u interakciju s njima, predstavljaju li govornici sebe s pozicije saglasnosti, antagonizma ili neutralnosti u odnosu na ranije govornike i predviđaju li vrijednosne pozicije navodnih čitalaca kao poravnanje, antagonizam ili neutralost te kojim se jezičkim sredstvima sve navedeno postiže. Stepenuvanje igra dijalošku ulogu koja dozvoljava govornicima da predstave sebe u skladu s vrijednostima na način koji je osjetljiv na očekivane pozicije konstruisanog čitaoca.

Teorija procjene nudi sistematičnu analizu onih leksiko-gramatičkih značenja dostupnih za pozitivnu prezentaciju *sebe* i negativnu prezentaciju *drugog*, te je preko nje moguće otkriti (de)legitimizaciju sadržanu u interpersonalnoj funkciji jezika.

Zaključak

U radu smo pokušali dati pregled osnovnih karakteristika sistemsko-funkcionalne lingvistike koje se primjenjuju u kritičkoj analizi diskursa. Pored konteksta, bez kojeg ne može biti valjane analize ni u jednoj ni u drugoj oblasti, posebno smo se osvrnili na sistem metafunkcija koje su sadržane u jeziku i načine na koje se one realizuju u jezičkoj strukturi.

Iz navedenog smo videli da se idejna funkcija realizuje kroz imenske i glagolske fraze i vezne komponente te da bi mogla služiti kritičkoj analizi diskursa, odnosno pomoći u otkrivanju skrivenih elemenata u tekstu, mora se uraditi analiza tranzitivnosti i iskoristiti sav potencijal leksiko-gramatičkih sredstava koje SFL nudi. Preko identifikacije procesa, sudionika i okolnosti mogu se otkriti ideološke pozicije teksta te način na koji su upotrijebljene kategorije pasiva i nominalizacije. Interpersonalna metafunkcija realizuje se preko modalnosti i analizom u kritičkoj analizi diskursa može pomoći u razotkrivanju (de)legitimizacije učesnika u diskursu. U okviru nje osvrnuli smo se i na novu teoriju procjene kojom je moguće otkriti načine na koje govornici pokušavaju da svoje lične stavove, mišljenja, osude uzdignu na nivo opštih vrijednosti u određenom društvenom kontekstu. Tekstualna funkcija realizuje se kroz koheziju i koherentnost čime se tekst kao logična cjelina povezuje unutar sebe, ali i s kontekstom u kojem je nastao i u kojem djeluje.

Sistemsko-funkcionalna lingvistika nije jedini metodološki okvir koji se može upotrijebiti u metodološkom aparatu kritičke analize diskursa koja predstavlja interdisciplinarnan pravac, ali jeste njen važan dio koji joj omogućava da ostane prvenstveno lingvistička disciplina koja će upravo na prvom stepenu analize diskursa analizirati leksičko-gramatičke komponente koje će dalje omogućiti istraživaču da ih interpretira i obrazlaže u društvenom kontekstu te da ti zaključci do kojih dođe imaju jako uporište u samom tekstu.

Halidejeva misao prema kojoj je „tekst značenje, a značenje izbor“ jasno oslikava i ono što kritička analiza pokušava da otkrije – koji leksiko-gramatički izbori su napravljeni od svih mogućih, zašto baš oni i što je time postignuto u određenom kontekstu. Upravo zbog toga je korišćenje postavki koje nudi SFL nužno u kritičkoj analizi diskursa.

Literatura

- Bloor, T. and Bloor, M.: *The functional analysis of English: A Hallidayan approach*, 2nd ed., Arnold, London, 2004.
- Eggins, S.: *An introduction to systemic functional linguistics*, Continuum, London, 2004.
- Fairclough, N.: *Language and power*, Longman, London, 1989.
- Halliday, M. A. K. and Hasan, R.: *Language, context and text: aspects of language in a social-semiotic perspective*, Oxford University Press, Oxford, 1989.
- Halliday, M. A. K. and Matthiessen: *Halliday's Introduction to Functional Grammar*, 4th ed., Routledge, London and New York, 2014.
- Hart, C.: *Discourse, Grammar and Ideology – Functional and Cognitive Perspectives*, Bloomsbury, London, 2014.
- Katnić-Bakaršić, Marina: *Između diskursa moći i moći diskursa*, Naklada Zoro, Zagreb, 2012.
- Kristal, D.: *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Nolit, Beograd, 1998.
- Van Dijk, T. A.: „Critical Discourse Analysis“, *The Handbook of Discourse Analysis*, Second Edition, John Wiley & Sons, Inc., 2015, pp. 466–485.
- Young, L.: „Systemic functional linguistics“, *The Routledge Handbook of Applied Linguistics*, ed. James Simpson, Routledge, London – New York, 2011, pp. 625–637.

Sanja ORLANDIĆ

HALLIDAY'S CONCEPT OF LANGUAGE FUNCTIONS AND ITS APPLICATION IN CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS

In this paper, we tried to make an overview of the basic characteristics of systemic functional linguistics that are applied in critical discourse analysis. In addition to the context, without which there can be no valid analysis in any field, we have specifically reflected on the system of metafunctions contained in language and the ways in which they occur in linguistic structures. The connection between systemic functional linguistics and critical discourse analysis is natural because both disciplines rest on the same foundations – they examine language in relation to its performative purpose.

Key words: systemic functional linguistics, critical discourse analysis, metafunctions, context, meaning